

על דפוסיו ועל מסורתו (שאינם מעוגנים באמונה דתית), מסייעת להבליט את הטרוא-גיות שבקיומם. דומה כי אבדן מסגרות-ההתייחסות והתפוררותם של דפוסים המסורת מכבידים גם על דן צלקה, והוא שותף לסבל גיבוריו ולחיפושיהם.

א.ז.

השועל בלול התרנגולות

מי עוד יחלוק על כך שאפרים קישון הוא אמנם, כפי שמעידים עליו בגב עטיפתו של הספר שלפנינו, "בחיר ההומוריסטנים של ישראל"? מספר ספרי השחוק והחידוד שהוציא בעברית מאז 1950 מתקרב כבר לעשרים והם תורגמו "כמעט לכל השפות, לרבות יפאנית ותורכית", גם אין להכחיש כי מחזותיו וסרטיו (בהם להיטים כמו "צללית שבת", "הכתובה", "השוטר אזולאי" ו"תעלת בלאומילך") מעולם לא הכזיבו את מחברם והם "הוציאו את שמו גם מחוץ לגבולות המדינה וזיכו אותו בפרסים בארץ ובחוץ-לארץ" (שוב מאשר זאת גב העטיפה של "השועל"). חצי מיליון ישראלים, לפי אומדן גס, קוראים בכל סוף-שבוע את המדור הסאטירי שלו ב"מעריב", שלפחות מאז ימי מאי 67 השכיל לא אחת לקלוט, ולשדר, הלמות-לב של אומה. באוסטרליה, בריפובליקה הפדרלית הגרמנית ובהרבה ארצות-חוץ נוספות ("לרבות יפאן ותורכיה", מן הסתם) הריהו השם הישראלי הנודע ביותר לאחר מר דיין והגברת מאיר—תכופות לפני חיים טופול, נציגנו האהוד בזירת ההצלחה הבינלאומית, שאליה הגיע בעקבות חלקו ב"צללית שבת" שלו, של קישון... אפרים קישון הוא, כידוע, אחד מסיפורי-ההצלחה הבולטים ביותר של מדינת-ישראל, בייחוד בתחום השעשועים והבידור. אם גם אין זה סיפור מסחרר כגון אלה של תמסחים מסוגם של גיורא גודיק, מנחם גולן, יעקב

גיבור "הסעודה" מנסה להימלט אל השלנה המוחלטת ונכשל. לאחר סדרת כשלונות הוא נקלע לסעודת "חברת קדישא", שבה מוסרות מסכות הגדולה והקדושה של כלי-הקודש והם נגלים רפים וכושלים ככל הסובבים את הגיבור.

תיאוריו של דן צלקה הם "אוביקטיביים", התייחסותו אל הנופים ועמדתו כלפי הגיבורים מוסוות היטב. התיאורים יוצרים אווירה מילנכולית ההולמת את תחושת הגיבורים, המתחמקים ממאבקים על דרך-המלך ותרים אחר פינות שלנה, ולעתים אף אחר חיים של משמעות.

הסיפורים בנויים היטב, ובניגוד להערות הבקורת שהושמעו נגדם, נראה לי שעלילת-תיהם מוליכות אל פואנטה ברורה. אולם, שלא כבסיפורים הקצרים המסורתיים, הפואנטה אינה דראמטית מודגשת אלא מינורית ועומדת בסימן התפוררות.

גיבורי הסיפורים אינם אפיינים לגיבורי הסיפור הישראלי. אין הם שייכים לקבוצות הסטיריאופיות של הישראלי אף אינם נמנים עם גיבורי-השוליים האקסטראווא-גאנטיים. אנו פוגשים אותם במצבים של עייפות שלאחר מאבק או משבר. המשבר או המאבק אינם נושאי הסיפור אלא נרמזים הם, ונוכחותם הסמויה משפיעה על חלק מהעלילות. הגיבורים מנסים להיאחו בסמלים יציבים של קיום ושל תרבות בת-דורות (אמנות אירופית, דפוסית התנהגות של בני-המזרח, מסורת כנסייתית, טקסטים מן המאה הי"ח, טקסטים יהודיים עתיקים) ומשתוקקים להקנות להם משמעות, אך ציפיותיהם מתפוררות עם המגע הראשון.

הסיפורים נטולים חיוניות אף שקצבם אינו אטי, הם מילאנכוליים על אף שעלילותיהם מתמשכות ברצף אחד ללא סטיות כמעט. עולמם של הגיבורים—עולמם של מהגרים בפועל, או של נפלים מן המהלך העיקרי של הפעילות החברתית—נותן את הטון.

הסיפור המרתק ביותר בקובץ, שהוא גם חורג קצת מן האחרים, הוא "סוף הדאעון". רגישותו של צלקה כלפי תהליך ההתפוררות של השבט, בלי שיוותר, ולו במחיר כליונו,

* אפרים קישון: השועל בלול התרנגולות (עין-כמונים)/מהדורה מתוקנת; עם עובד/ספריה לעם, 1973; 213 עמ'.

שמחות ותוגות

מעין אוטוביוגרפיה, מעין ממוארים; הדברים עברו עריכה, וניכרת בהם נימה של יראת-כבוד. קאזאלס מוצג, או מציג את עצמו, ללא הרבה הפתעות, כפטריוט נלהב, כמוזיקאי בעל קריירה אחת-בדורה, אדם שהכיר גם את המלכה ויקטוריה וגם את ג'ון קנדי, וביניהם—כל מי שהיתה לו חשיבות כלשהי בדורו ובמקומו. כל אלה מצויים, כמובן, בספר זה, אך לא מהם חמדתו. יש בו מתכונתה של אוטוביוגרפיה, ומי שתכונה זו מהלכת עליו קסם מלכתחילה ימצא גם כאן את המירקם השרירותי, המהימן, של אניקדוטות אקסצנטריות, וידויים אישיים מאד, בדיחות, מראות.

אוהביו של קאזאלס ימצאו בין אלה שני סיפורים נפלאים: "זה לי שמונים שנה שאני נוהג להתחיל את יומי באותה דרך", הוא מספר. "אין זו שיגרה מיכנית, אלא צורך חיוני לחיי היום-יום שלי. ניגש אני אל הפסנתר ומנגן שני פרלודים ופוגות מאת באך. לא אוכל להעלות בדעתי לנהוג אחרת. זוהי מעין תפילה, שתהא הברכה שרויה בבית". ועוד הוא מספר איך בעודו נער טייל עם אביו, מנצח-מקהלה כפרי, בחנויות שליד הנמל הישן ברצלונה, ותוך כדי נבירה בגלוי תווים ישנים התגלגלו לידי הסוויטות לוויולונצ'לו-סולו של באך. עד אז לא היו ידועות כמעט, והוא מספר איך המלים עצמן השרו עליו קסם בלי-תואר; איך ליטף את הדפים; איך הדיפה החנות הישנה ריח קלוש של ים; איך הלך הביתה ופתח את הכרך, ומשך שתיים-עשרה השנים שלאחר-כך שקד עליו מדי-יום, עד שאזר עוז לבצען בציבור כמו שהן, כחטיבה אחת, והיה הצ'לן הראשון שעשה זאת; איך הפכו לו הסוויטות האלו "מוסיקה המוקדשת ביותר, קורנת בנוגה של היקום והשירה".

קאזאלס הוא איש פאתטי ונרגש, וכמעט

אגמון, דן אלמגור או חיים חפר, הוכח בעליל כי יסודותיו איתנים יותר, יציבים יותר. ספק בידנו אם יש במדינתנו המתפתחת הרבה אובייקטים כדאיים להשקעה יותר מכשרונו הסאטירי של מר קישון. המנוח עזריאל קרליבך הימר עליו לפני 23 שנה ב"מעריב", ולא הפסיד. כיום תיאטרון "הביי-מה" מהמר על פאראפראזה שלו למעשה רומיאו ויוליה, וחזקה עליו שלא יפסיד אף הוא. גם "הספרייה לעם" של הוצאת "עם עובד", שהימרה על עיבודו המחודש של "עין-כמונים" שמלפני 18 שנה, יצאה נשכרת.

אמיץ דולניקר, עסקן כושל ומזקין ונלעג מנאמני "תנועת העבודה", זה "השועל" במרכאות כפולות ומכופלות ב"רומן הסאטירי" שבידינו, נקלע בשעה של ליקוי-מאורות ל"לול תרנגולות" הקרוי עין-כמונים, כפר-עולים נידח ושכוח-אל בקצה גבולה הצפוני של מדינת-ישראל, מאוכלס מיני אנשים מתמיהים בתמימותם החשוכה. שם עסקנו הסנילי מפתח פעילות ארגונית ענפה וסבוכה שיש בה כדי להזכיר, ממישור רציני מעט יותר, את פעלתנותו של נפוליאון בונאפרטה באי אַלבה בימי גלותו שם בשנת 1814. ערימת המצבים המגוחכים המתגבבת לעינינו פרק-פרק אפשר לפרשה כ"סאטירה פוליטית נוקבת על משחק הדמוקרטיה בהווי הציבורי המיוחד של חיינו", כנאמר בשער הספר. מכל-מקום, היא גודשת את 213 עמודיו של הספר וממלאה אותם "סיטואציות קומיות". ניתנת האמת להיאמר כי עד לעמוד 50 או 60 אכן יימלא פינו שחוק. מכאן והלאה יש לשחוקנו, לעתים קרובות יותר ויותר, צליל מאונס כלשהו, אם אין אזננו מטעה אותנו. יש הרגשה שאפשר היה למצות את הענין, בהצלחה, ב-100 עמודים לערך.

במובן ידוע אולי מר קישון הוא "השועל" האמיתי במקרה שלפנינו וקהל-הרבבות של קוראיו הוא "לול התרנגולות". כל זמן שהוא מפיל בנו חללים מתוך יכולת מקצועית וידיעת-הענין מוכנים אנו למחול לו על כוונותיו הזדוניות להרג סיטוני.

מ.ח.

* פאבלו קאזאלס: שמחות ותוגות (הירהוריים, כפי שסופרו לאלברט א. קאהן / 1970); תרגום: אביבה בית-צורי; הוצאת רשפים, 1972; 185 עמ' + 30 עמ' תצלומים.